
Степан Іванів**ТАРАС ШЕВЧЕНКО: ПОГЛЯД З ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ**

Є у світовій національно-духовній аурі імена, які назавжди збережуться в пам'яті багатьох поколінь – своїм існуванням, своєю життєвою долею, своєю творчістю і подвижницькою місією впродовж тривалого розвитку людства. До таких непроминутих особистостей належить, безумовно, Тарас Шевченко, 200-ліття з дня народження якого врочисто відзначається не лише українцями, а й багатьма народами землі. Така стійка й відчутна тривалість духовно-культурного життя, окресленого вічністю Кобзаря, щораз імппульсується кожною новою добою, кожною новою верствою українців, настійливо відшукуючи національного та морального опертя й натхнення, свого місця у життєвому вирі, свого обов'язку перед рідним народом і рідною вітчизною. Як справедливо зауважив Іван Дзюба, впродовж сотні літ кожен достойний український письменник, кожен громадянин, кожен, хто відчуває себе українцем, має незмінну потребу осмислення Шевченка для себе, для своєї особистої долі і для свого громадянського діяння. “І всякий недруг українського народу, коли хотів розтлити його душу, оволодіти його серцем, – зазначає вчений, – незмінно стикався з Шевченком і намагався накласти на нього свою руку, перефарбувати його, спотворити, зробити “своїм”, або ж “зрев'язувати”, підтасувати “компромат” на рівні власного цинізму й нікчемності”.

Тож боротьба за Шевченка тому і триває так довго, тому й є такою гострою, що це – боротьба за душу українського народу. Відтак 200-річчя з дня народження безсмертного Кобзаря – подія для України та світового українства надзвичайно значуща. Навіть на тлі нинішніх політичних і воєнних баталій чи й загалом буремних днів нашого волелюбства і нашої незалежності. Або ж, можливо, саме на тлі цих подій та ситуацій, адже Тарас Шевченко є одним із символів опору безправ'ю і беззаконню, агресії і насиллю, символів, що до щемкого болю відлунюють останнім часом в Україні. Тут доречно було б бодай на мить згадати кадри з телепрограми “Мій Шевченко”, що зафіксували образ двадцятидворічного хлопця-вірменина з Дніпропетровщини Сергія Нігояна, коли він з натхненням читав рядки з поеми “Кавказ”, а потім у день державного свята 22 січня – День Соборності й Свободи – одним із перших в “небесній сотні” був смертельно вражений ворожою кулею:

*І вам слава, сині гори,
Кригою окуті.
І Вам, Лицарі великі,
Богом не забуті.
Борітеся – поборете,*

*Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!*

Тож невмирущість шевченкового слова генетично закладена в саму душу українського народу, боротьба за яку, повторюємо, триває впродовж століть. У своїх творах Шевченко наче просвітлював товщу років і подій, художньо передбачаючи розвиток національної ідеї, незнищенність нашої духовності. Знову ж таки згадаймо, як одразу ж після першої поїздки в Україну, де поет і художник перебував майже рік, Шевченко у червні 1844-го написав свою вражаючу за сміливістю і мистецькою прозірливістю сатиричну поему “Сон”. Він немовби зазірнув у безодню зла і безнадії, вжахнувшись од побаченого духовного спустошеного краю та уярмленого народу. Вочевидь, молодого поета, найбільше вразило те, що колись свободолюбивий козацький дух згас, що національні почуття в українського народу відчутно притлумлені, а то й викоренені дощенту в його свідомості.

Відтак свій гнів та обурення колоніальною політикою самодержавної Росії він трансформує у мову сатири й гротеску, якою розвінчує всю імперську систему, а не лише її верхівку – царя, царицю та їх придворних. Власне, несприйняття Російської імперії Шевченко чи не найкраще висловив саме у цій поемі-комедії. А початок твору в контексті нинішніх подій сприймається як своєрідне поетове пророцтво, фантастична передбачуваність з відстані століть:

*Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край світа зазирає,
Чи нема країни,
Щоб загарбать і з собою
Взять у домовину.*

Од цього – побаченого й почутого в милій серцю Україні – поетова “душа плаче, ридає, кричить”, наповнюючись водночас всеохопним болем і тривогою за долю вкраїнського народу. Тому Шевченко уявою, крізь своєрідне сонне видиво, ніби піднявшись над рідним краєм, востаннє звертається до нього:

<i>Прощай, світе,</i>	<i>Я до тебе літатиму</i>
<i>Прощай земле,</i>	<i>З хмари на розмову.</i>
<i>Неприятний краю,</i>	<i>На розмову, тихо-сумну,</i>
<i>Мої муки, мої люті</i>	<i>На раду з тобою:</i>
<i>В хмари заховаю.</i>	<i>Опівночі падатиму</i>
<i>А ти, моя Україно,</i>	<i>Рясною росою.</i>
<i>Безталанна вдова,</i>	

Власне звідти, з високості, Тарас Шевченко заново переживає історичну долю/недолю свого народу, з ніжністю і вірою споглядає ще не до кінця зруйновані місцини справжнього українства, що всупереч

обставинам насилля збереглися на батьківській землі, з любов'ю і тривогою сподіваючись, що їх ніхто й ніколи не зможе сплюндрувати. Він глибоко надіється, що його думи, його мрії і люті муки долетять до самого Бога, якого він пристрасно питає:

*Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?*

Окрім імперського нищення українців, поет, якби не боляче йому було від того, виявляє занепокоєння і переживання через їх притлумлення своїми, не чужими, а “рідними правителями”, через постійний розбрат та зневагу “близьких братів” один до одного, через національне запроданство:

*Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.*

Тут асоціації з нинішнім днем України більш, аніж промовисті, що засвідчує художню силу і невмирущість Шевченкового слова. Загалом його система ціннісних орієнтацій для українського народу виявилася міцною і живлющою. Як зауважує Микола Жулинський, Шевченко “покладав особливі надії на слово, яке він “уповноважує” на особливу місію творення потужного силового поля духовної взаємодії між поетом і його народом. І це слово, ці свої думи, “квіти мої, діти” поет виряджає з місією духовного пробудження української людини, бо його слово, його думи наділені енергією націєтворення через розгортання духовної історії України. Сам Шевченко – як митець – і український народ – як нація – могли самоздійснитися передусім у рідному слові, яке відроджує історичну пам'ять народу в духовних межах багатонаціонального світу”.

Такий художній імператив Тараса Шевченка вияскравився ще з часу появи його безсмертної книги 1840 року під назвою “Кобзар”. Уміщені в ній вісім творів кожен по-своєму акцентує на величній і всеперемагаючій силі рідного слова, на ролі поета в духовно-національному житті українського народу. Відтак органічним у художньому мисленні Шевченка є його намагання злутувати воедино прагнення автора та надання/передачу ним своїх функцій оповідача головному персонажові творів — народному кобзареві, лірнику-трубадуру, який виступає в ролі не тільки хранителя історичної пам'яті українського народу, а й своєрідного деміурга національного духовного космосу. Водночас у пізнішій ліриці та ліро-епосі Тарас Шевченко свідомо набуває ще й іншого призначення: образ автора трансформується ним у романтично-міфологічний образ поета, який виконує місію пророка, апостола правди і науки, котрий мусить стати невід'ємним для українців “во всі віки”:

*І день іде, і ніч іде,
І голову схиливши в руки,
Дивуєшся, чому не йде
Апостол правди і науки.*

Цей образ поета-пророка, поета-воскресителя народного духу, національної пам'яті, національної української мови Тарас Шевченко створював як своїми поетичними і прозовими творами, так і живописними полотнами, загалом усім своїм життям і своєю долею у ньому. За словами Миколи Жулинського, Шевченкове слово “є могутньою естетичною силою, здатною підняти з колін імперську людину-раба, порятувати її від принизливого знеособлення, відкрити рабські уста й зігріти охололі душі”. Водночас літературознавець справедливо визначає одну із найголовніших рис Шевченкового художнього мислення: “В його [Шевченка. - С.І.] розумінні Поет, Митець – виразник волі Господа, який загартовує святим вогнем творчості обраних, наділяє їх особливим даром чути слово і народжувати завдяки слову істину:

*Жива душа поетова святая,
Жива в святих своїх речах,
І ми, читая, сживаєм
І чуєм Бога в небесах”.*

Цінність українського слова породжувала у Шевченка з самого початку його творчості іншу, не менш важливу ціннісну орієнтацію – настійливе відродження української нації, таке необхідне набуття національної ідентичності, повсякчасне виборювання своєї свободи і незалежності: “В своїй хаті своя правда / І сила, і воля...”. От чому так емоційно чутливо сприймається і сьогодні творчість Тараса Шевченка, що органічно, впродовж двохсотліття, живе в етнонаціональному духовному просторі буття українського народу. Саме багато в чому завдяки Шевченкові такі всенародні протестні зрушення, як помаранчева революція та Євромайдан, що відбулися у XXI столітті, стали революціями духу. Передовсім духу національного, що має на меті відродити й утвердити національну та людську гідність громадян України, добитися правди і справедливості. Та найголовніше – консолідувати українське суспільство з метою активного державного самоздійснення на засадах нових, праведних законів, соціальної справедливості, рівноправності у відносинах між народами-сусідами, єднання в сім'ї європейських народів.

Можемо, отже, стверджувати, що сама постать Шевченка, його образи, ідеї, мотиви володіють потужним національно-смісловим потенціалом, що імпульсується щоразу не лише в українську духовну свідомість, а й у свідомість багатьох народів світу, для яких разом із своїми поетами-пророками український художник слова, безумовно, став культовим явищем. Згадаймо, що таку ж функцію націєтворця, виразника національних почуттів, прагнень і домагань свободи та незалежності,

яким був Тарас Шевченко, виконували для своїх народів, формуючи їхню свідомість, національну духовність, А. Міцкевич та Ю. Словацький, О. Пушкін та М. Лермонтов, Д. Леопарді та Дж. Байрон, Г. Гайне та В. Гете, М. Богданович...

*Слава тобі, любомудре,
Чеху-слов'янине!
Що не дав ти потонути
В німецькій пучині, –*

звертався Тарас Шевченко в поемі “Єретик” до вченого-славіста Павела Йозефа Шафарика, який своєю науковою, літературною і громадською діяльністю стимулював національне відродження чеського народу, організовував національний рух, формував національну ідентичність свого народу, домагався виборювання прав і свобод для всіх слов'янських народів. Так як це здійснював у своїх творах та своїх діяннях Тарас Шевченко. Відтак його поезія давно стала найважливішим і нетлінним складником духовного єства не лише українського народу, а й, повторюємо, народів слов'янських чи й ширше – всього світу. А його “Кобзар” став своєрідною “переносною вітчизною” для українців усіх часів і поколінь. Саме ця книга, після її прочитання, дає і даватиме кожному почуття й відчуття вітцівщини. Як справедливо зауважив Іван Дзюба, “Шевченко – це не тільки те, що вивчають, а й те чим живуть, з чого повсякчас черпають сили і надії”.

Різні покоління, різні народи минулого, теперішнього й майбутнього черпають сили і надії. “У глибини майбутнього слав Шевченко свої непохитні заповіді синам рідної землі, – пише вчений. – Він говорив до мертвих духом, які ще мали пробудитись, і до живих, і до ще не народжених, і в Україні, і в світах, – у кого є ще таке звертання до всього народу як до вічної категорії – і таке грандіозне розуміння народу як сукупності поколінь, і духу, і діянь – поза обмеженнями в часі та просторі?!”. І серед його заповітів перший і останній як нетлінний імператив нам, сущим і грядущим поколінням:

*...Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*

Сьогодні, в добу жахливих фантазмів, що огорнули Україну, постійно чуємо з боку імперських пропагандистів і можновладців та їхніх підспівувачів хулу на адресу людей Євромайдану і справжніх патріотів, яким приписують хуліганство і бандитизм, людиноненависництво й екстремізм, жагу крові і смерті...Так колись свої ж “братчики” очорнювали імена Залізняка й Гонти на догоду московським посіпакам:

*“Гайдамаки – не воїны –
Разбойники, воры.
Пятно в нашей истории!”*

Наші сучасні “братчики”, платні холуї імперії, так само намагаються “підправити” українську історію, видаючи чорне за біле, а біле за чорне. Це їх сьогодні припинає до ганебного стовпа Тарас Шевченко – наших в недавньому облудних прокурорів, продажних суддів, озвірілих “беркутівців”, корумпованих міністрів й антинародних та антиукраїнських депутатів, зрадників-сепаратистів:

<i>Брешеш, Людоморе!</i>	<i>Ви – розбійники неситі,</i>
<i>За святу правду, волю</i>	<i>Голодні ворони!</i>
<i>Розбійник не встане,</i>	<i>По якому правдивому,</i>
<i>Не розкує закований</i>	<i>Святому закону</i>
<i>У ваші кайдани</i>	<i>І землю, всім даною,</i>
<i>народ темний; не заріже</i>	<i>І сердешним людом</i>
<i>Лукавого сина;</i>	<i>Торгуєте?</i>
<i>Не розіб'є живе серце</i>	
<i>За свою Вкраїну!</i>	

Гнівна Шевченкова пересторога нині актуальна як ніколи – “до свід предківщини підказує, що ми сьогодні напередодні нового повстання й народження цілковито нового народного духу, що йде від духу Євромайдану, від святої духовності загиблих на ньому бійців “небесної сотні”, від тривоги щодо російської воєнної інтервенції,” – зауважує Євген Сверстюк. І Шевченко – може, для когось уже востаннє, – виголошує недолюдкам-окупантам України свій ультиматум:

<i>Схаменіться ж,</i>	<i>Дуріть себе, чужих людей...</i>
<i>Будьте люди,</i>	<i>Та не дуріть Бога!</i>
<i>Бо лихо вам буде,</i>	<i>Бо в день радості над вами</i>
<i>Тяжке лихо.</i>	<i>Розпадеться кара,</i>
<i>Дуріть дітей</i>	<i>І повіє новий огонь</i>
<i>І брата сліпого,</i>	<i>З Холодного Яру.</i>

Сьогодні “Холодним Яром” стали столичний київський центр на Хрещатику, Донбас. Теж Яр, але – Гарячий. З євромайданами української незалежності у багатьох містах нашої молоді самостійної держави: від Сходу до Заходу, від Півдня до Півночі. Нині відступати нікуди. Позаду – Україна. Україна з Тарасом Шевченком. Тож будьмо гідні високого Шевченкового пророцтва й чину! Вберімо у свої серця його останню молитву:

*Молю, ридаючи, пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненна заговорила,
Щоб слово пломенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І по Україні понеслось
І на Україні святилось.
Те слово – Божєє кадило,
Кадило істини. Амін!*